

Unarova Dilafruz Abdimajit qizi

SamDCHTI akademik litseyi

ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

dilafruzunarova1@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada korpus lingvistikasining tilshunoslik fani rivoji uchun tutgan o'рни, amaliy ahamiyati tahlil va talqin etilgan. Qolaversa mazkur zamonaviy yo'nalishning texnik jarayonni tezlashtiruvchi vositagina emas, muayyan til zamonaviy shaklining axborot tizimi bo'lib, kutilmagan savolga ham javob bera oladigan, til hodisasi bilan shug'ullanadigan, soha oldiga avval qo'yilmagan dolzarb muammolarni qo'ya oladigan tizim ekanligi maqolada batafsil yoritib berilgan.

Абстрактный. В данной статье анализируется и интерпретируется роль и практическое значение корпусной лингвистики для развития лингвистической науки. Кроме того, в статье подробно поясняется, что это современное направление является не только инструментом ускорения технического процесса, но и информационной системой определенной современной формы языка, системой, способной отвечать на неожиданные вопросы, решать с языковыми явлениями и ставить актуальные проблемы, которые раньше не ставились перед полем зрения.

Abstract. This article analyzes and interprets the role and practical importance of corpus linguistics for the development of the science of linguistics. In addition, it is explained in detail in the article that this modern direction is not only a tool for speeding up the technical process, but also an information system of a certain modern form of a language, a system that can answer unexpected questions, deal with language phenomena, and put topical problems that have not been put before the field before.

Kalit so'zlar: Korpus haqida tushuncha, til birliklari, matn va korpus

lingvistikasi, elektron kutubxona.

Ключевые слова: Понятие корпуса, языковые единицы, текстовая и корпусная лингвистика, электронная библиотека.

Keywords: Concept of Corpus, Language Units, Text and Corpus Linguistics, Electronic Library.

Korpus — til birliklarining xususiyatlarini aniqlash maqsadida qidiruv dasturiga bo'ysundirilgan matnlar majmui, tabiiy tildagi elektron shaklda saqlanadigan yozma yoki og'zaki, kompyuterlashtirilgan qidiruv tizimiga dasturiy ta'minot asosida joylashtirilgan online yoki offline tizimda ishlaydigan matnlar jamlanmasi.

Korpus tilshunosligi esa kompyuter tilshunosligining tarkibiga kiruvchi tilshunoslik bo'limidir, u korpus tuzilishining umumiy tamoyillarini ishlab chiqishda, matnlar korpusiga kompyuter texnologiyasini qo'llash orqali loyihalar yaratishda ishtirok etadi. Tilshunoslik yoki til nuqtayi nazaridan matnlar korpusining tanasi katta, mashinadan o'qiladigan shaklda ko'rinadigan, yagona, tizimli, belgili, filologik jihatdan malakali til majmuasi hamda tilshunoslikka oid muayyan ma'lumotlar beruvchi baza sifatida tushuniladi. Hozirda korpus tushunchasini anglatishda ko'plab ta'riflar mavjud. Masalan, E. Finegan: "Korpus - bu odatda, kompyuter o'qiy oladigan formatda bo'lgan va bizga matn ishlab chiqilgan vaziyat, informatsiya beruvchi, muallif, adresat yoki auditoriya haqidagi ma'lumotni o'z ichiga olgan matnlar to'plamidir", - deydi.

Turli umumiy ma'lumot beruvchi ijtimoiy saytlar korpusni statistik analiz hamda farazlar tekshiruvi asosida anglangan sohalarda uchrovchi til qoidalari va hodisalarini asoslay oladigan katta hajmdagi, tizimli matnlar to'plami (endilikda odatiy elektron shaklda) sifatida ta'riflaydi [1, 7-b].

Til korpusi ma'lum tilning belgilangan davrdagi, xilma-xil janr, rang-barang uslub, hududiy hamda ijtimoiy variantdagi matnlarning elektron shaklli maxsus dasturiy ta'minot asosidagi yig'indisidir. Korpus matnlar massividan iborat bo'lib, bu matnlar oddiy elektron kutubxonadan farq qiladi. Korpusdagi matnlar maxsus qo'shimcha ma'lumot bilan boyitilgan va lingvistik tadqiqot uchun asos vazifasini

o‘taydi. Shunga asoslanib aytish mumkinki, til korpuslari, avvalo, tilshunos uchun kerak. Zero, korpusiz bugungi kun nazariy va amaliy filologiyasini tasavvur etish qiyin. Tilshunoslikka oid tadqiqotlarda dalil bilan ish ko‘riladigan hollarda o‘sha faktlar yig‘ilishi va sistemaga solinishi lozim. Bunday katta hajmli ishni bajarishda korpus tilshunos uchun vaqt va mehnatni tejaydigan bebaho ish qurolidir. Aslida korpus texnik jarayonni tezlashtiruvchi vosita bo‘libgina qolmay, ma‘lum til zamonaviy shaklining axborot tizimi bo‘lib, kutilmagan savollarga ham javob bera oladigan, tilshunos oldiga avval qo‘ymagan dolzarb muammolarni qo‘ya oladigan tizimdir.

YUNESKO hisob-kitobiga ko‘ra, bugungi kunda mavjud 6 mingtacha tilning qariyb yarmi yaqin vaqtda o‘zining oxirgi sohiblaridan ham ajralishi mumkin. O‘lik tilga aylanayotgan bu tillarni saqlab qolish insoniyat oldidagi eng o‘tkir muammolardandir.

1999-yil 17-noyabrda YUNESKO Bosh anjumani e‘lon qilgan Xalqaro ona tili kuni 2000-yilning fevralidan boshlab har yili lisoniy va madaniy taraqqiyot hamda ko‘p tillilikni ta‘minlashga ko‘maklashish maqsadida nishonlab kelinadi. BMT Bosh assambleyasi o‘z rezolyutsiyasida 2008-yilni Xalqaro tillar yili deb e‘lon qildi [2].

Korpusni elektron kutubxonadan ajratib turuvchi birinchi omil undagi matnning xususiyati va qo‘shimcha ma‘lumot bilan boyitilgani hisoblanadi hamda bu belgi korpusning alohida qismi — korpus birliklariga yozilgan izohni tashkil etadi. Foydalanuvchiga biror so‘z kerak bo‘lsa, buni odatiy matn muharriri ham topib beradi. Lekin matndagi til hodisasining ma‘nosi, mazmuni va tuzilishini “tushunadigan” dasturiy tizim bilan ishlash juda afzal va qulay. Til birligini qidirish, kerak bo‘lsa, bunday dasturiy ta‘minot, ya‘ni korpus tadqiqotchi yoki foydalanuvchiga juda katta yordam berishi mumkin. Tadqiqotchi o‘z ishi uchun misollar topish, ularni kartotekaga (kompyuter texnologiyalari rivojlanishidan oldingi davrda) ko‘chirishga o‘ylab, ba‘zan yillab vaqt sarflagan bo‘lsa, bugun dunyo til korpuslari yordamida sanoqli daqiqada yuzlab misollar topish, ular ustida ishlash imkoniga ega bo‘ldi. Maxsus

qidiruv tizimi korpusdan ma'lumot olishga mo'ljallangan bir qancha dasturdan iborat. U statistik axborot va qidiruv natijasini foydalanuvchiga qulay shaklda taqdim eta oladi. Tilda qanday jarayon kechayotganini aniq tasavvur qilish uchun korpus qamrovini yanada kengaytirish, nafaqat yozma, balki og'zaki nutq materialidan ham foydalanish maqsadga muvofiq. Bunday korpus yordamida taraqqiyot natijasida tilda sodir bo'lgan va kutilayotgan o'zgarish haqida aniq xulosa chiqarish mumkin.

Xulosa o'rnida shuni aytish kerakki, korpus lingvistikasi isonlarga tezkorlik uchun kerak bo'ladi. Bu qulaylik esa tilni ochilmagan qirralarini tezkorlik bilan ochishga yordam beradi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Захаров В.П. Корпусная лингвистика. – Иркутск, 2011.С. 7.
2. Mengliyev B va boshqalar. O_zbek tilining milliy korpusi//Ma'rifat, - Toshkent, 2018. 8-son.
3. Xamrayeva Sh. Til korpusining leksikografik ahamiyati // O_zMU, - Toshkent, 2017.
4. Rahimov A. Kompyuter lingvistikasi asoslari. – T., 2011
5. Недовшина Е.В. Программа для работы с корпусами текстов: обзор основных корпусных менеджеров. Работа с системой DDC // Языковая инженерия: в поиске смыслов. (электронный ресурс).
6. Захаров В.П. Корпусная лингвистика. Учебно-методическое пособие. – СПб: БИ, 2005. – С. 48.